

Kitap Tanıtımı

Nevena Nedelçeva, *Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi središta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)]*, Veliko Tırnovo: Faber, 2018, 374 sayfa, ISBN: 978-619-00-0794-4.

Ayşe KAYAPINAR*

Son zamanlarda bütün dünyada Osmanlı kaynaklarına dayalı çeşitli dillerde bilimsel yayınların sayısı artmıştır. Bu yayınlarda biri de, 2018 yılında yayımlanan ve Nevena Nedelçeva'nın Bulgarca olarak kaleme aldığı *Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi središta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)]* başlıklı kitaptır.

Opaka, bugün Bulgaristan'ın Tırgovişte (Eski Cuma) İline bağlı bir kenttir, aynı zamanda Opaka İlçesinin de merkezidir. Günümüz Krepça'sı ise, Tırgovişte İlinin Opaka İlçesine bağlı bir köydür. Osmanlı döneminde bu iki yerleşim birimi köy olup bugün Popovo olarak bilinen ancak Osmanlı kaynaklarında ilk önce Pop Alagöz, Evrenos köyü veya Kulfal Fakih olarak geçen daha geç tarihlerde Popköy olarak bilinen nahiyeye bağlı gözükmektedir. Bu iki köyün özelliği, Osmanlı öncesi dönemde aynı adlarla var olmaları, varlıklarını Osmanlı döneminde de sürdürmeleri ve günümüze kadar gelmelidir. Nevena Nedelçeva'nın bu kitabı, Opaka ile Krepça'nın Osmanlı dönemindeki nüfusunu, ekonomisini ve ibadet merkezlerini incelemektedir. Kitap, Giriş ve Sonuç kısımlarının dışında üç bölümden oluşmaktadır. Sonuç kısmının ardından kitapta Kaynakça ve Terimler lügatçesine yer verilmiştir. Lügatçenin ardından da Opaka ve Krepça'ya dair yayımlanmış ve yayımlanmamış Osmanlıca kayıtların Bulgarca çevirileri ilave edilmiştir. Yazar, kitabın ilk 119 sayfasında Krepça ve Opaka'ya dair Osmanlı ve diğer yerel kaynaklarından hareketle bu iki yerleşim biriminin demografik, iktisadi ve dini yapılarının tarihçesini kaleme almıştır. 120 ila 127. sayfaları arasında kitapta referans gösterilen kaynak ve tetkik eserlerden oluşan Kaynakçaya yer verilmektedir. Osmanlıca metinlerde rastlanılan terminolojiyi içeren

* Prof. Dr., Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, akayapinar66@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4858-2148.

Kayapınar, A. (2022). Nevena Nedelçeva, Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi središta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)], Veliko Tırnovo: Faber, 2018, 374 sayfa, ISBN: 978-619-00-0794-4.. ANKARAD, 3(5), 221-226.

Terimler Sözlüğü/Lügatçesi kitabın 128. ila 133. sayfaları arasında yer almaktadır. Kitabın 134 ila 374. sayfaları Krepça ve Opaka'ya dair yayımlanmış ve yayımlanmamış bütün Osmanlıca kaynakların Bulgarca çevirisine ve bazı yerel kaynakların neşrine ayrılmıştır.

Giriş kısmında yazar, çalışmanın çerçevesini, sorunsalını, kaynaklarını ve hedeflerini çizmektedir. Burada Opaka ve Krepça gibi iki yerleşim biriminin çalışılmasının nedeni üzerinde de durulmaktadır. Opaka ve Krepça'ya yönelik yapılan bu çalışma, yayımlanmış ve yayımlanmamış Osmanlıca kaynaklara, seyahatnamelere, folklorik malzemelere ve yüzey araştırma sonuçlarına dayanmaktadır. Zaman dilimi olarak bu kaynaklar, XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla uzanmaktadır. Yazarın da vurguladığı gibi her yerleşim biriminin geleneksel anlatıları, hikaye ve efsaneleri vardır. Ancak bu anlatıları doğrulama veya ret etme gücüne asıl sahip olan yazılı kaynaklardır. Bu çerçevede yazar, özellikle nüfus ve temettuat defterlerinin öneminin altını çizerek bu kaynaklarda pek çok ailenin kökenini bulmanın mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Kitabın Birinci Bölümü, “Demografska struktura na naselenieto v Krepça i Opaka prez XV-XIX vek [XV-XIX. Yüzyılda Krepça ve Opaka'nın Nüfusunun Demografik Yapısı] başlığını taşımaktadır. Bu bölüm iki altbaşlıktan oluşmaktadır ki bu altbaşlıklardan her biri de kendi içerisinde ikişer altbaşlığa ayrılmıştır. Birinci bölümün ilk altbaşlığı “Selišta i naselenie v regiona na Krepça i Opaka v godinite predi Osmanskoto našetsvie” [Osmanlı İstilasından Önceki Yıllarda Krepça ve Opaka Civarındaki Bölgede Yerleşim Birimleri ve Nüfus] şeklinde formüle edilmiştir. Bu altbaşlığı ilk kısmında Opaka ve Krepça isimlerinin kökeni üzerinde durulmaktadır. Yazar, burada önce Krepça'nın menşesine ilişkin görüşler üzerinde durmaktadır. Buna göre bir görüş Krepça'nın eski Bulgarca sağlam, sert, güçlü anlamına gelen “krepı” sözcüğünden geldiğini iddia etmektedir. Bir diğer görüş ise, Arnavutça kaya anlamı taşıyan “krapa” sözcüğü ile alakalı olabileceği yönündedir. Opaka kelimesinin kökenine ilişkin çok daha fazla görüş mevcuttur. Protobulgarca, Çuvaşça veya Trak-Baltık kökenli olduğuna dair iddialar söz konusudur. Yazarın benimsediği görüş, Opaka'nın Trak-Baltık kökenli olup oradan güney ve doğu Slavlarına geçtiğini ve “nehir yakınında” anlamı taşıdığını iddia etmektedir. Arkeolojik çalışmalar ve yüzey araştırmaları Osmanlı Döneminde Krepça zeametına bağlı olan yerleşim birimlerinin 14. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş olan ortaçağ kaleleri civarında bulduklarını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede yazar, Osmanlı döneminden önce Krepça civarında var olan kaleleri ve Antik dönemden günümüze intikal etmiş kalıntıları ele almaktadır. XV. yüzyılda Krepça ve Opaka'nın bulunduğu bölge, Osmanlı idari sistemine dahil olmuş ve Rus, Şumnu ve Çernovi zeametleri ile beraber Krapıç (Krepça)

Kayapınar, A. (2022). Nevena Nedelçeva, Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi središta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)], Veliko Tırnovo: Faber, 2018, 374 sayfa, ISBN: 978-619-00-0794-4. ANKARAD, 3(5), 221-226.

zeameti Niğbolu Sancağının Çernovi kazasında yer almıştır. Birinci bölümde yazar, ayrıca XV ve XIX. yüzyıllar arasında Krepça ve Opaka adlı yerleşim birimlerinin sakinlerinin dini mensubiyetini, etnik aidiyetini, nüfusun sayısını ve yüzyıllara göre demografik değişimleri incelemektedir. XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla bölgede yaşanan bu iki köyün dışına yönelik göçler veya başka bölgelerden bu iki köye gelen sakinler üzerine durulmaktadır. Krepça ve Opaka'nın nüfusuna yönelik veriler; tahrir, cizye, avarız, temettuat ve nüfus defterlerinden elde edilmiştir. Bölgede Hıristiyan ve Müslüman nüfus yaşamaktadır. Bu iki dini grubun sayıca oranları yüzyıllar içerisinde değişiklik göstermektedir. Yazar, Müslüman nüfusun bir kısmının Anadolu'dan geldiğini ve hatta Heterodoks İslam'ın temsilcileri olduğunu belirtmektedir. Müslüman nüfusun diğer kısmını da yazar, ihtidaldan teşekkül ettiğini ifade etmektedir.

Kitabın İkinci Bölümü, "İkonomiçeski profil na Krepça i Opaka prez XV-XIX vek" [XV-XIX. Yüzyılda Krepça ve Opaka'nın Ekonomik Profili] başlığına sahip olup konuyu iki altbaşlıkta incelemektedir. İkinci bölümün ilk altbaşlığı XVI-XVII. yüzyıllarda Krepça ve Opaka'nın iktisadi özelliklerini ele almaktadır. Krepça ve Opaka hakkında bilgi veren XV. ve XVI. yüzyıla ait icmal defterlerinde bu iki yerleşim biriminde geçim kaynaklarını ortaya koymak için yeterli veri içermemektedir. Ancak XVI. yüzyıla ait mufassal defterler bu yüzyılda köy sakinlerinin tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağladıkları görülmektedir. Yazar, her iki köydeki zirai faaliyetlerini ve buradan elde edilen gelirleri ayrı tablolar halinde tasnif etmiştir. Buna göre her iki köyde üretilen ürünler arasında tahıllardan buğday, arpa ve az miktarda yulaf, çavdar ve darı; üzüm, çeşitli meyveler, ceviz, bostan ürünleri ve keten dikkat çekmektedir. Her iki köyde sebze üretiminden söz edebiliriz. Özellikle mercimek ve bezelye üretimi söz konusudur. Her iki köyde hayvancılık sektöründe koyun, domuz ve arıcılıkla uğraşıldığı gözlemlenmektedir. Bunun dışında alınan vergi türlerine bakılırsa çayır, odun, otlak gibi kalemlerden alındığı gözlemlenmektedir. Hem Krepça hem de Opaka civarında değirmenlerin olması, köy sakinlerinin köylerinin yakınında bulunan su kaynaklarından istifade ettikleri ve değirmencililiğin de uğraş alanlarından birisi olduğunu göstermektedir. Yazar, XVII ve XVIII. yüzyıla ait avarız ve cizye defterleri her iki köyün iktisadi gelişimine yönelik analizlere mani olduğunu ve bu açıdan yeni verilerin ortaya çıkması XIX. yüzyıla uzandığını belirtmektedir. XIX. yüzyıla ait temettuat defterleri, yeniden Krepça ve Opaka'nın ekonomisine yönelik bilgiler vermektedirler. İkinci bölümün ikinci altbaşlığında Krepça'nın ve Opaka'nın XIX. yüzyıldaki ekonomik gelişimi ve geçim kaynakları ele alınmaktadır. Burada da bu iki köyün halkının ağırlıklı olarak ziraatla meşgul olduğu ortaya çıkmaktadır. Bazı istisnalarla her iki köyde buğday, arpa, yulaf, çavdar, üzüm, bostan ürünleri, lahana, darı, tütün ve fasulye gibi ürünler yetiştirildiği

Kayapınar, A. (2022). Nevena Nedelçeva, Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi središta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)], Veliko Tırnovo: Faber, 2018, 374 sayfa, ISBN: 978-619-00-0794-4.. ANKARAD, 3(5), 221-226.

anlaşılmaktadır. Ancak tarımsal faaliyetlerin yanı sıra geçimlerini bir takım mesleklerden sağlayan köy sakinleri de vardır. Bunlar arasında demirci, çoban, değirmenci, sığırtmaç, berber, fiçıcı, kürkçü, gibi meslekleri sayabiliriz. Her ne kadar temettuatta söz konusu olmasa da XIX. yüzyılın ortalarında bir kitap neşreden, bölgeyi tanıyan ve Hezargrad'ta öğretmenlik yapan Nikola İkonomov'un verdiği bilgilere göre bölgede patates de ufak çapta yetiştirilmekteydi. Ayrıca bezelye, mercimek ve pancar da yetiştirilen ürünler arasındaydı. XIX. yüzyılda Krepça ve Opaka'da hayvancılık yine geçim sağlayan alanlardandır. İnek, öküz, manda, koyun, keçi, at gibi hayvan türlerinin yetiştirildiği dikkat çekmektedir. Hıristiyanlar Müslümanlara göre daha fazla hayvan yetiştirmektedir. Opaka'da hane başı 14 hayvan, Krepça'da 12 hayvan hane başı düşmektedir. Dolayısıyla 16. yüzyıldan 19. yüzyıla Krepça ve Opaka'nın ekonomik analizi, bu iki köyün ziraat ve hayvancılık sektöründe oturmuş geleneklere sahip olduğu ve Rumeli'de pek çok köyde olduğu gibi benzer özellikler taşıdığı söylenebilir.

Kitabın Üçüncü Bölümü, "Središta na religiozen jivot v Krepça i Opaka prez XV-XIX vek" [XV-XIX. Yüzyılda Krepça ve Opaka'da Dini Hayatın Merkezleri] başlığı ile biri Müslümanların diğeri Hıristiyanların dini hayatını iki altbaşlıkta inceleyerek bölge sakinlerinin ibadet merkezlerini ele almaktadır. Üçüncü bölümün ilk altbaşlığında XV ve XIX. yüzyıllar arasında Krepça ve Opaka'da Müslümanlara ait dini mekanlar ve ikinci altbaşlığında da Hıristiyanlara ait mabetler incelenmektedir. Hem Krepça hem de Opaka'da günümüze kadar ulaşan ve Müslümanların ibadet ettiği birer cami vardır. Yazar, köylerde camilerin genelde minaresiz yapıldığını ifade etmektedir. Minare olarak ya bir ağacın kullanıldığı ya da metalden bir minare yapıldığı anlaşılmaktadır. Krepça'da metal minare 1911 yılında yapılmıştır. Opaka'da ilk cami 1708 yılında hayırsever Osman Ağa tarafından yaptırılmıştır. Ancak köy merkezinin yeniden şekillendirmek amacıyla bu cami yıktırılmış ve yerine bir restoran yapılmıştır. Köydeki bugünkü cami XX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Krepça'daki caminin de XVIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği ve defalarca tamirata tabi tutulduğu ifade edilmektedir. Zaman içerisinde köyde Müslüman nüfusun sayısının artması üzerine caminin genişletilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Minaresi 1911 yılında yapılmıştır. Krepça ve Opaka'nın bulunduğu bölgede Osmanlı döneminden önce inşa edilmiş çok sayıda kaya manastırı ve kilisenin izi görülebilir. Opaka yakınında Toplitsa mevkiinde bir kilisenin temelleri bulunmuştur. Krepça'nın batısında ise eski dönemlere ait metal haçlar rastlanılmıştır. 1850'de köy sakinlerinden birisi, evinin bir odasını Hıristiyan çocuklarının okuma yazma öğrenmesi için okul olarak tahsis etmiştir. Daha sonra başkaları da evlerindeki bir odayı köy çocuklarına tahsis ederler.

Kayapınar, A. (2022). Nevena Nedelçeva, Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi središta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)], Veliko Tırnovo: Faber, 2018, 374 sayfa, ISBN: 978-619-00-0794-4.. ANKARAD, 3(5), 221-226.

Opaka'daki kilise muhtemelen XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmıştır.

Üçüncü Bölümün son kısmında yazar, Osmanlıca kaynaklardan hareketle Hıristiyanlara ait kişi adlarını incelemiştir. Kişi adlarından hareketle de çocuklara babalarının, dedelerinin, sağdıçların (vaftiz babalarının) ve azizlerin isimleri tespit edilmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında en çok tercih edilen isim İvan (Yuvan)'dır. Todor, Petri, Dimitri, Nikola, Petko, Nedelko ve Bogdan da bu dönemde sık kullanılan isimlerdir. Slavca kökenli Rad, Radul, Radoy, Radomir, Radoslav, Dobre, Dobro, Dragan, Dragoşin, Dragni, Stan, Sayno gibi isimlerin XVI. yüzyıldan XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar sık rastlanılan isimler olduğu söylenilebilir. XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başında Hıristiyan dini ile alakalı İncil'den veya azizlerden esinlenen isimlerin Opaka ve Krepça'nın Hıristiyan cemaatinde daha sık kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu dönemde Krepça'da daha çok Petri kullanılırken Opaka'da Dimitre ağırlıklı olarak tercih edilmiştir. Diğer tercih edilen isimler ise Todor, Marin, Marko, Petko'dur. Çocukları güçlü kılmak veya hayatta kalması ile ilgili isimler de var. Yazar, bunlar arasında Stoyan, Stayno, Stayko, Stanko, Stoyo, Lütskan, Kutskar, Jelezko'yu saymaktadır. XIX. yüzyılda Ortodokslukla alakalı isimler arasında Yuvan (İvan), Nikola (Koli), İlya, Nedelko'yu sayılabilir. Osmanlı hakimiyetinin ilk yüzyıllarında ağırlıklı olarak Slavca-Bulgarca isimleri Krepça ve Opaka Hıristiyanları tarafından tercih edilirken daha sonraki yüzyıllarda ve XIX. yüzyıla gelindiğinde Ortodokslukla alakalı isimlerin daha yoğun olarak çocuklara verilmeye başlandığı gözlemlenmektedir.

Nevena Nedelçeva'nın kaleme aldığı *Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi središta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)]* başlıklı kitap, ağırlıklı olarak Osmanlı tahrir, cizye, avarız, temettuat ve nüfus defterlerinin Opaka ve Krepça adlı iki yerleşim birimi hakkında sağladığı verilere dayanmaktadır. Yazar Osmanlıca yazılmış kaynakları okumuş, transkribe etmiş, Bulgarcaya çevirmiş, analiz etmiş ve buradan hareketle bugün Tırgovişte İline bağlı Opaka ve Krepça köylerinin tarihini yazmıştır. Çalışmanın bir diğer özelliği, kasaba veya köy niteliğinde olan Krepça ve Opaka gibi nispeten küçük sayılabilecek iki yerleşim biriminin Osmanlı kaynaklarından ve yerel kaynaklardan hareketle tarihinin nasıl yazılabileceğini göstermesidir. Bir diğer özelliği de bu iki yerleşim birimine dair bugüne kadar tespit edilmiş yayımlanmış ve yayımlanmamış bütün kaynakların derlenmiş ve Bulgar veya Bulgarca bilen okuyucunun dikkatine sunulmuş olmasıdır. Yazarın üslubu anlaşılır ve olabildiğince tarafsız özelliktedir. Bununla birlikte zaman zaman Osmanlı tarihine

Kayapınar, A. (2022). Nevena Nedelçeva, Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi središta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)], Veliko Tırnovo: Faber, 2018, 374 sayfa, ISBN: 978-619-00-0794-4.. ANKARAD, 3(5), 221-226.

yönelik 1960'lı yıllarda gelişen Bulgar tarih yazımının izlerini de gözlemlemek mümkündür.